

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การเริ่มคดีอาญาในศาลตามระบบกฎหมายของไทยเราไม่ว่าจะเป็นการฟ้องคดีอาญา การดำเนินคดีอาญาโดยทั่วไป หรือการดำเนินคดีแพ่งเกี่ยวกับคดีอาญา ต้องเริ่มที่ศาลชั้นต้นที่ ตามปกติมีเขตอำนาจพิจารณาพิพากษา อันได้แก่ ศาลอาญา ศาลอาญากรุงเทพใต้ ศาลอาญาธนบุรี และศาลจังหวัด ยกเว้นคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง จะเริ่มที่ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง การดำเนินคดีอาญาในส่วนของศาลชั้นต้นที่ตามปกติมีอำนาจพิจารณาพิพากษาซึ่งเป็นศาลที่เริ่มคดี ศาลชั้นต้นจึงเป็น “ศาลพิจารณา” (Trial Court) การดำเนินคดีในศาลชั้นต้นจึงมีความสำคัญมาก หากการดำเนินคดีในศาลชั้นต้นเป็นไปด้วยความรอบคอบแล้วก็ ย่อมจะทำให้คดีเสร็จสิ้นไปโดยรวดเร็ว อันจะทำให้วัตถุประสงค์ของการลงโทษบรรลุเป้าหมาย อย่างแท้จริง¹

การดำเนินคดีอาญา คือ การตรวจสอบค้นหาความจริงของเรื่องที่กำลังหาเพื่อจักได้ชี้ ขาดเรื่องที่กำลังหาว่านั่น ฉะนั้น เป้าหมายของการดำเนินคดีอาญาก็คือ “การชี้ขาดเรื่องที่กำลังหา” โดยการชี้ขาดคดีอาญาต้องอาศัยความจริง และความจริงที่จะนำมาชี้ขาดคดีอาญาต้องเป็นความจริง แท้ของเรื่อง และต้องเป็นความจริงที่ได้มาโดยชอบด้วยกระบวนการ ความ ซึ่งในการดำเนินคดีอาญา ย่อมกระทบถึงสิทธิและเสรีภาพของบุคคล แม้การกระทำความผิดอาญาจะเป็นการกระทำที่กระทบ ต่อสังคมโดยส่วนรวมก็ตาม แต่ในการปฏิบัติต่อจำเลยก็จะต้องคำนึงถึงสิทธิและเสรีภาพของบุคคล ในฐานะที่เขาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้นด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะต้องคำนึงถึงหลักการแบ่งแยก อำนาจอธิปไตย ดังนั้น การใช้มาตรการต่างๆ ในการดำเนินคดีอาญาจะต้องมีหลักเกณฑ์ที่เป็นนิติรัฐ วิธีพิจารณาความอาญาที่ดีนั้นในประการแรกต้องมี “ความเป็นเสรีนิยม” การพิจารณาคดีอาญา จะต้องกระทำโดยเปิดเผย การกระทำโดยเปิดเผยในการพิจารณาคดีนี้จึงแสดงถึงความโปร่งใส อัน เป็นหลักการของประชาธิปไตย ฉะนั้น วิธีพิจารณาความอาญาที่ดีจะต้องมีคุณลักษณะของ “ความ เป็นประชาธิปไตย” ในประการต่อมาด้วย อีกทั้ง การดำเนินคดีอาญาที่ทำให้คนไม่สามารถกลับเข้าสู่ สังคมได้อีกนั้น ในปัจจุบันนานาอารยประเทศเห็นว่าเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง วิธีพิจารณาความอาญาที่

¹ คณิต ฌ นคร ก (2549). กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา. หน้า 490.

ดีจึงต้องมีลักษณะที่เปิดโอกาสให้บุคคลสามารถกลับเข้าสู่สังคมได้อีก กล่าวคือ ต้องมีคุณลักษณะ เป็น “การกระทำเพื่อสังคม” อีกประการหนึ่งด้วย²

ในการดำเนินคดีอาญาแต่เดิมใช้ “ระบบไต่สวน” โดยการดำเนินคดีอาญาจะไม่มี การแยกหน้าที่ในการสอบสวนฟ้องร้องและหน้าที่พิจารณาคดีออกจากกัน ศาลจะเป็นผู้ทำหน้าที่ใน ส่วนนี้ทั้งหมด ศาลจึงเป็นผู้มีอำนาจเด็ดขาดแต่เพียงองค์กรเดียวในการดำเนินกระบวนการยุติธรรม ตัว ผู้ถูกกล่าวหาหรือผู้ถูกไต่สวนจึงแทบไม่มีสิทธิอะไรเลย โดยมีฐานะเป็นเพียงผู้ถูกชักฟอกจากการ ไต่สวนของศาลในลักษณะเป็นเพียงวัตถุ การดำเนินคดีอาญาจึงไม่มีทั้งโจทก์และจำเลย จะมี เพียงแต่ผู้ไต่สวนและผู้ถูกไต่สวนเท่านั้น ซึ่งการให้อำนาจในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมโดย อาศัยคนหรือองค์กรเพียงหนึ่งเดียวย่อมทำให้ผู้ใช้อำนาจมีอำนาจมากมาอย่างสิ้นเหลือ เพราะไม่มี การตรวจสอบหรือการคานอำนาจจากองค์กรอื่นอันส่งผลให้เกิดการใช้อำนาจอย่างไม่มีขอบเขต และไม่เป็นธรรม ซึ่งเป็นลักษณะเดียวกับผู้ใช้อำนาจปกครองในทางยุโรปหลายประเทศก่อนที่จะมี การปฏิวัติและบัญญัติรัฐธรรมนูญอันมีการแบ่งแยกอำนาจขึ้นมาใช้ ผู้ถูกไต่สวนจึงต้องตกอยู่ภายใต้ วิธีการค้นหาความจริงอันโหดร้ายและป่าเถื่อนซึ่งแน่นอนว่าในบรรดาบุคคลที่ต้องเข้ามาอยู่ใน กระบวนการยุติธรรมลักษณะนี้ต้องมีผู้บริสุทธิ์อยู่ด้วย ทำให้คนที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องอะไรต้อง ได้รับ ผลกระทบอย่างไม่สมควร ดังนั้น ตามกฎหมายแก่ผู้ถูกกล่าวหาจึงเป็น “กรรมในคดี” (Object) มี สภาพไม่ต่างอะไรกับวัตถุชิ้นหนึ่ง เพราะผู้ถูกกล่าวหาแทบจะไม่มีสิทธิใดๆเลย

เมื่อสังคมมีการพัฒนามากขึ้น แนวคิดในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนก็เริ่ม ขึ้น ประชาชนควรที่จะได้รับการเคารพและคุ้มครองจากรัฐ ทำให้การใช้อำนาจในการปกครอง ประเทศต้องมีการคำนึงถึงสิทธิเสรีภาพของประชาชนเป็นหลัก ซึ่งก็ส่งผลรวมไปถึงกระบวนการ ยุติธรรมทางอาญาคด้วยที่ต้องการเปลี่ยนแปลง โดยต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดแก่ประชาชน มากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นผู้ถูกกล่าวหาหรือบุคคลที่ต้องเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยในกระบวนการยุติธรรม อัน ส่งผลให้มีการปรับปรุงระบบการดำเนินคดีอาญาเสียใหม่ เป็น “ระบบกล่าวหา” ที่มีการแก้ไข ข้อบกพร่องของการดำเนินคดีอาญาในระบบไต่สวน โดยแบ่งหน้าที่ในการสอบสวนฟ้องร้องและ พิจารณาพิพากษาคดีให้องค์กรมากกว่าหนึ่งองค์กรเป็นผู้ทำหน้าที่นี้ ซึ่งศาลนั้นคงเหลือหน้าที่เพียง พิจารณาพิพากษาเท่านั้น ไม่รวบหน้าที่ทั้งหมดไว้เหมือนแต่ก่อน ทำให้เกิดการตรวจสอบและ ถ่วงดุลอำนาจกันเพื่อมิให้องค์กรหนึ่งองค์กรใดใช้อำนาจเกินเลยไป นอกจากนั้นยังให้ความสำคัญ กับผู้ถูกกล่าวหามากขึ้น ไม่ถือว่าผู้ถูกกล่าวหาเป็นวัตถุแห่งการชักฟอกหรือเป็นกรรมในคดีอีก ต่อไป แต่ถือว่าผู้ถูกกล่าวหาเป็น “คน” ซึ่งกฎหมายก็ให้สิทธิต่างๆ แก่ผู้ถูกกล่าวหา เปิดโอกาสให้ผู้

² แหล่งเดิม. หน้า 47-48.

ถูกกล่าวหาได้ต่อสู้คดีอย่างเต็มที่ และห้ามการดำเนินกระบวนการพิจารณาที่มีขอบอันเป็นการยกฐานะของผู้ถูกกล่าวหาจากที่เคยมีสถานะเป็นกรรมในคดี ขึ้นเป็น “ประธานในคดี”³ (Subject)

ในปัจจุบัน กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของนานาอารยประเทศรวมทั้งของไทยเราด้วยได้ให้สิทธิต่างๆ แก่ผู้ถูกกล่าวหาในอันที่จะให้ผู้ถูกกล่าวหาได้ต่อสู้คดีอย่างเต็มที่ และในขณะเดียวกันก็มีบทบัญญัติห้ามการตรวจสอบค้นหาความจริงในลักษณะที่มีขอบ ดังนั้น ตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในปัจจุบัน “ผู้ถูกกล่าวหา” เป็น “ประธานในคดี” ที่มีสิทธิต่างๆ ในอันที่จะต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่⁴ “ผู้ถูกกล่าวหา” ในที่นี้หมายถึง ผู้ต้องหา จำเลย และผู้ที่ถูกผู้เสียหายฟ้องแต่ก่อนศาลประทับฟ้อง

“จำเลย” หมายความว่าบุคคลที่ถูกฟ้องยังศาลแล้วโดยข้อหาว่าได้กระทำความผิด⁵ ในกรณีที่พนักงานอัยการเป็นผู้ฟ้อง ผู้ถูกฟ้องตกเป็นจำเลยทันทีโดยไม่ต้องคำนึงว่าศาลจะสั่งให้มีการไต่สวนมูลฟ้องก่อนหรือไม่⁶ ในคดีที่ผู้เสียหายเป็นโจทก์ฟ้อง ต้องมีการไต่สวนมูลฟ้องก่อนเสมอ ผู้ที่ถูกผู้เสียหายฟ้องแต่ก่อนที่ศาลประทับฟ้องจึงยังไม่มีฐานะเป็นจำเลย

กระบวนการพิจารณาหลักในศาลชั้นต้นเริ่มเมื่อศาลได้มีคำสั่งประทับฟ้องแล้ว ไม่ว่าจะสั่งประทับฟ้องเลยในกรณีที่พนักงานอัยการเป็นผู้ฟ้อง หรือสั่งประทับฟ้องหลังจากที่ได้มีการไต่สวนมูลฟ้องแล้ว ทั้งกรณีที่พนักงานอัยการเป็นผู้ฟ้องหรือผู้เสียหายเป็นผู้ฟ้อง บุคคลที่ถูกฟ้องจึงมีฐานะเป็นจำเลย ซึ่งถือเป็นบุคคลที่อยู่ในระหว่างการพิจารณาคดีของศาลทั้งก่อนมีคำพิพากษาหรือหลังจากมีคำพิพากษาแล้ว

เมื่อพิจารณาถึงประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและการดำเนินคดีอาญาในระบบกล่าวหาที่ใช้อยู่ในปัจจุบันแล้ว จะพบว่าวัตถุประสงค์ที่สำคัญของการดำเนินคดีอาญา ก็คือการหาตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษเพื่อให้การบังคับใช้กฎหมายมีประสิทธิภาพขึ้น ซึ่งถือเป็นวัตถุประสงค์ประการแรก เนื่องจากการพัฒนาการทางด้านการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพต่างๆ มีมากขึ้น การพิจารณาคดีอาญาก็มีการคุ้มครองผู้ถูกกล่าวหามากขึ้นเช่นกัน ดังนั้นวัตถุประสงค์ของการพิจารณาคดีอาญาจึงเพิ่มมากขึ้นจากเดิมที่ให้ค้นหาตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษอย่างเดียว จึงต้องมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการคุ้มครองผู้ถูกกล่าวหาในคดีด้วย⁷ ซึ่งกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่ดีจึง

³ แหล่งเดิม. หน้า 56-58.

⁴ แหล่งเดิม. หน้า 47.

⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, มาตรา 2 (3).

⁶ คณิต ณ นคร ก เล่มเดิม. หน้า 143.

⁷ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล ก (2549). ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ฉบับอ้างอิง. หน้า 530.

ต้องพยายามรักษาความสมดุลระหว่างอำนาจรัฐในการนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษและหลักประกันสิทธิเสรีภาพของประชาชน ตลอดจนการควบคุมการใช้อำนาจต่างๆ ให้เหมาะสมด้วย

การดำเนินคดีอาญาเป็นกระบวนการที่มีความเชื่อมโยงกันโดยตลอด และองค์กรต่างๆ ในกระบวนการยุติธรรมต้องร่วมมือกันในการอำนวยความยุติธรรม ฉะนั้น โครงสร้างของการดำเนินคดีอาญาจะมีลักษณะที่เชื่อมโยงกันเป็นลูกโซ่ เริ่มจากการดำเนินการของพนักงานสอบสวน แล้วต่อด้วยการดำเนินการของพนักงานอัยการ และสุดท้ายคือ การพิจารณาคดีในศาล การดำเนินคดีอาญาชั้นการพิจารณา คือ กระบวนการของการดำเนินคดีอาญาในภายหลังจากศาลสั่งประทับฟ้องแล้ว การพิจารณาเป็นขั้นตอนดำเนินคดีอาญาที่มีเป้าหมายเพื่อวินิจฉัยเกี่ยวกับการกระทำและความชั่วของจำเลย กล่าวคือ วินิจฉัยว่าจำเลยได้กระทำความผิดตามที่ถูกกล่าวหาในฟ้องนั้นหรือไม่ ในกรณีที่ศาลเห็นว่าจำเลยได้กระทำความผิดจริง ศาลก็จะพิพากษาลงโทษจำเลย และศาลอาจกำหนดวิธีการเพื่อความปลอดภัย หรือมาตรการบังคับทางอาญาอื่นด้วย แล้วแต่กรณี⁸

กระบวนการยุติธรรมนับเป็นกลไกที่สำคัญในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและผลประโยชน์ของประชาชน และเป็นหลักประกันสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคของบุคคลภายใต้กรอบแห่งกฎหมาย (Rule of law) โดยใช้กระบวนการบังคับให้เป็นไปตามกฎหมายหรือมีมาตรการทางกฎหมาย เพื่อกำหนดเป็นกรอบและทิศทางของการดำเนินการของรัฐ และเป็นมาตรฐานซึ่งกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคม อันเป็นรากฐานสำคัญยิ่งในการนำมาซึ่งความสงบเรียบร้อยภายในสังคมนั้นๆ⁹ กระบวนการยุติธรรมจึงนับเป็นกลไกสำคัญในการอำนวยความยุติธรรมให้แก่สมาชิกของสังคม แต่เมื่อสังคมมีการพัฒนามากขึ้น ประกอบกับรัฐมีการตรากฎหมายที่มีบทกำหนดโทษในทางอาญามากขึ้น โดยมุ่งที่จะใช้โทษทางอาญาและสร้างสภาพบังคับโทษในทางอาญาเพื่อควบคุมสังคม ส่งผลทำให้กระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่มีอยู่นั้นประสบปัญหา โดยเฉพาะปัญหาในการปฏิบัติต่อจำเลย ในกรณีที่เป็นการละเมิดสิทธิเสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เป็นต้น¹⁰

การปฏิบัติต่อจำเลยเกิดเป็นปัญหาขึ้นมากทั้งในด้านการจำกัดสิทธิเสรีภาพหรือการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจ อย่างเช่น การใช้เครื่องพันธนาการประเภทโซ่ตรวนซึ่งมีแนวโน้มไปในทางที่มีได้คำนึงถึงเรื่องมนุษยธรรม สิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ได้วางหลักไว้ชัดเจนว่า ในคดีอาญา ต้องสันนิษฐาน

⁸ คณิต ฒ นคร ก เล่มเดิม. หน้า 418.

⁹ คณะนักวิชาการในการประชุมวิชาการระดับชาติว่าด้วยงานยุติธรรมว่าด้วยงานยุติธรรม ครั้งที่ 1. (2546, 17-18 กรกฎาคม). กระบวนทัศน์ใหม่ของกระบวนการยุติธรรมในการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด. หน้า 325.

¹⁰ ธีรศักดิ์ บุญจันทร์. (2550). มาตรการทางกฎหมายในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง: ศึกษาปัญหาการใช้เครื่องพันธนาการต่อผู้ต้องขังก่อนมีคำพิพากษาถึงที่สุด. หน้า 1-2.

ไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด และก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้¹¹ และจำเลยมีสิทธิได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมในการดำเนินกระบวนการยุติธรรม รวมทั้งมีสิทธิที่จะไม่ให้ถ้อยคำที่เป็นปฏิปักษ์แก่ตนเอง¹² ซึ่งแนวความคิดดังกล่าวถือได้ว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งของหลักการพื้นฐานแห่งสิทธิมนุษยชนและประชาธิปไตย โดยเฉพาะสิทธิเสรีภาพของบุคคลกลุ่มหนึ่งซึ่งถูกเรียกว่าเป็นจำเลย ควรที่จะได้รับสิทธิเสรีภาพเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไปภายในกรอบของการลงโทษตามกฎหมายที่เขาพึงได้รับ แม้ว่าเขาเหล่านั้นอาจเป็นอาชญากรแท้ๆ เขาก็ยังมีสิทธิได้รับความเที่ยงธรรมตามกฎหมายเหมือนกับบุคคลอื่นๆ อีกทั้งยังพึงได้รับการปกป้องสิทธิที่เขามีในฐานะเป็นจำเลยในศาล ในสายตาของนักกฎหมาย จำเลยที่ยังไม่มีคำพิพากษาถึงที่สุดย่อมไม่มีความผิดจนกว่าศาลจะตัดสิน หรือหากมองในทางปฏิบัติแล้ว เมื่อภายหลังศาลตัดสินว่าบุคคลผู้นั้นเป็นผู้บริสุทธิ์ การเสียหายที่จะเกิดตามมานั้น ย่อมไม่เกิดประโยชน์และเทียบกันไม่ได้ต่อสิ่งที่ตัวบุคคลผู้นั้นได้รับ

ด้วยเหตุนี้ ประชาชนพลเมืองและองค์กรของรัฐเกือบทุกประเทศในโลก จึงได้มองเห็นถึงความสำคัญในด้านสิทธิเสรีภาพมากขึ้น รัฐสมาชิกต่างๆจึงได้ปฏิญาณที่จะให้ได้มาซึ่งความร่วมมือกับสหประชาชาติ นำมาซึ่งการส่งเสริมการเคารพ และการถือปฏิบัติโดยสากลต่อสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน จึงได้เกิดเป็นปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (The Universal Declaration of Human Rights : UDHR)¹³ ซึ่งในปฏิญญานี้ก็ได้ให้ความสำคัญแก่สิทธิเสรีภาพของบุคคลกลุ่มหนึ่งซึ่งถูกกล่าวหาด้วยความผิดอาญา ซึ่งเป็นสิทธิในการสันนิษฐานว่าบริสุทธิ์ ซึ่งได้บัญญัติไว้ว่า “ทุกคนที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดทางอาญา มีสิทธิได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์ จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ามีความผิดตามกฎหมาย ในการพิจารณาโดยเปิดเผย ซึ่งตนได้รับหลักประกันบรรดาที่จำเป็นสำหรับการต่อสู้คดี”¹⁴ อย่างไรก็ตาม แม้ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนจะได้บัญญัติไว้ และยังคงคล้องตรงกันกับรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน แต่ในอดีตมาจนถึงปัจจุบันก็ยังพบว่า ในระหว่างการพิจารณาจำเลยในคดีอาญามักจะถูกปฏิบัติที่เป็นการละเมิดสิทธิเสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ทั้งที่ศาลยังมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าเป็นผู้กระทำความผิด

¹¹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550, มาตรา 39 วรรค 2 และวรรคท้าย.

¹² รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550, มาตรา 40 (4).

¹³ คณะกรรมการประสานงานองค์กรสิทธิมนุษยชน. (ผู้แปล). (2544). **สิทธิมนุษยชน: รวบรวมสนธิสัญญาสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศที่สำคัญ**. หน้า 8.

¹⁴ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550, มาตรา 4 “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคล ย่อมได้รับความคุ้มครอง”.

ในเรื่องการใช้โซ่ตรวนนั้น องค์การสหประชาชาติได้วาง “มาตรฐานขั้นต่ำของการปฏิบัติต่อนักโทษ” (Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners) ไว้ ซึ่งมาตรฐานว่าด้วยกระบวนการยุติธรรมดังกล่าวนี้เป็นมาตรการเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมมาตรฐานแรกที่องค์การสหประชาชาติได้ประกาศใช้ ซึ่งนำมาใช้กับจำเลยที่ถูกพันธนาการด้วยโซ่ตรวนเมื่ออยู่ในห้องพิจารณาคดีด้วย กล่าวคือ ในข้อ 33 แห่งมาตรฐานดังกล่าวได้กล่าวถึงเรื่องโซ่ตรวนว่า “บรรดาเครื่องพันธนาการ เช่น กุญแจมือ โซ่ ตรวน และสายรัดแขน จะต้องไม่นำมาใช้เพื่อการลงโทษ นอกจากนี้จะใช้โซ่ตรวนเพื่อการจองจำไม่ได้ ส่วนเครื่องพันธนาการอย่างอื่น จะนำมาใช้ได้ต่อเมื่อมีพฤติการณ์ดังต่อไปนี้

(ก) เพื่อป้องกันการหลบหนีในระหว่างขนย้ายนักโทษ แต่ควรจะต้องถอดเครื่องพันธนาการนั้นออก เมื่อนักโทษนั้นไปปรากฏตัวที่ศาล.....” และพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 และกฎกระทรวงมหาดไทยออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ ซึ่งได้กล่าวไว้สอดคล้องกับมาตรฐานขั้นต่ำของการปฏิบัติต่อนักโทษขององค์การสหประชาชาติ กล่าวคือ ในมาตรา 14 ของพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ ได้บัญญัติว่า “ห้ามมิให้ใช้เครื่องพันธนาการ.....” ไว้ก่อนเบื้องต้น ส่วนในเรื่องข้อบ่งชี้หรือการใช้เครื่องพันธนาการเป็นเพียงข้อยกเว้นของกฎหมายเท่านั้น การตีความเพื่อใช้โซ่ตรวนจึงต้องตีความอย่างเคร่งครัดจะกระทำอย่างมั่งง่ายไม่ได้ ผู้มีอำนาจสั่งให้ใช้โซ่ตรวนจึงต้องทำความเข้าใจเจตนารมณ์ของกฎหมายมาตรานี้เป็นอย่างดีเสียก่อน เพราะไม่ปรากฏว่ามีกฎหมายใดบัญญัติให้ใช้โซ่ตรวนต่อจำเลยในห้องพิจารณาได้ ในทางปฏิบัติที่ผ่านมามีการใช้โซ่ตรวนอย่างฟุ่มเฟือย ใช้กันอย่างพร่ำเพรื่อจนดูเหมือนว่าเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ ด้วยความเชื่อว่าจะช่วยป้องกันการหลบหนีได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งบางครั้งได้ผลตรงกันข้าม คือ ทำให้เกิดแรงกดดันจนจำเลยคิดจะหลบหนี

ในส่วนของระบบการควบคุมตัวจำเลย เพื่อความปลอดภัยระหว่างขนย้ายตัวจำเลยมาที่ศาล และตลอดระยะเวลาที่จำเลยอยู่ภายในศาล บางครั้งมีความจำเป็นจะต้องใช้เครื่องพันธนาการกับจำเลย โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเภทโซ่ตรวน เพื่อขัดขวางไม่ให้จำเลยเคลื่อนไหวได้โดยง่ายหรือสะดวกร หรือเป็นการยับยั้งไม่ให้จำเลยก่อเหตุร้าย เช่น แหกหักหลบหนี หรือทำความเสียหายแก่ชีวิตร่างกายและทรัพย์สินของตนเองหรือผู้อื่น แต่อย่างไรก็ตาม การใช้โซ่ตรวนเป็นการทำให้เสียเสรีภาพในการเคลื่อนไหวหรือการเคลื่อนที่จากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง อันเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน¹⁵ ตามหลักขององค์การสหประชาชาติที่มีมติรับรองสิทธิของประชาชน โดยที่หลักการและทางปฏิบัติเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าเป็นการดี และเพื่อเป็นหลักประกันศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ตลอดจนสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน เช่น สิทธิในชีวิต เสรีภาพจากการไม่ถูกทรมาน เป็นต้น

¹⁵ วิสัย พฤษภาคม ก (2544). คำอธิบายพระราชบัญญัติราชทัณฑ์. หน้า 80.

ดังนั้น แม้จะอยู่ในฐานะเป็นจำเลย แต่ในระหว่างการพิจารณาคดีในห้องพิจารณาของศาล จำเลยก็ต้องได้รับความคุ้มครองตามสิทธิขั้นพื้นฐานตามรัฐธรรมนูญ กฎหมายและข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำ เช่น สิทธิที่สันนิษฐานว่าบริสุทธิ์ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ การมีอิสระในการต่อสู้คดี การพิจารณาโดยเปิดเผย เป็นต้น ในการปฏิบัติต่อจำเลยระหว่างพิจารณาคดีในห้องพิจารณานั้น ก็จะต้องกระทำด้วยความ โปร่งใส รวดเร็ว เป็นธรรม ให้อิสระแก่จำเลยอย่างแท้จริงในการต่อสู้คดี โดยคำนึงถึงความปลอดภัยในการพิจารณาคดีควบคู่กันไปด้วย

ด้วยเหตุนี้ ผู้ศึกษาจึงมุ่งที่จะศึกษาถึงการปฏิบัติต่อจำเลยระหว่างพิจารณาคดี โดยกรณีศึกษาคือ การใช้ไต่สวนต่อจำเลยในห้องพิจารณา ซึ่งยังเป็นปัญหาในทางกฎหมายตามแนวทางในบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับ พ.ศ. 2550 และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา รวมทั้งกฎหมายอื่นๆ ที่ใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อจำเลยระหว่างพิจารณาคดีในห้องพิจารณา ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของศาลยุติธรรมในการใช้มาตรการควบคุมตัวจำเลยระหว่างพิจารณาคดี อีกทั้งมาตรฐานสากลหรือข้อตกลงระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการใช้ไต่สวนต่อจำเลย และที่เกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพของจำเลยเพื่อนำมาเปรียบเทียบกับกฎหมายของไทย ว่าสอดคล้องกับหรือเป็นไปตามเจตนารมณ์ตามที่กฎหมายกำหนดไว้อย่างแท้จริงหรือไม่ รวมทั้งพิจารณาถึงสภาพปัญหาและอุปสรรค วิธีการรักษาความปลอดภัย เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายและแนวทางปฏิบัติงานของบุคลากรของศาลต่อจำเลยให้สอดคล้องกันและเกิดผลสัมฤทธิ์ที่เป็นจริงในทางปฏิบัติต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาแนวคิดและวิธีปฏิบัติตามกฎหมายที่เกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพของจำเลยและการปฏิบัติต่อจำเลยระหว่างพิจารณาคดีในห้องพิจารณา ซึ่งรับรองและคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ตลอดจนกฎ ระเบียบ ข้อบังคับที่เกี่ยวข้อง

2. เพื่อศึกษาถึงวิธีการปฏิบัติต่อจำเลยระหว่างพิจารณาคดีในห้องพิจารณา ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการใช้ไต่สวนต่อจำเลย ตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 รวมถึงกฎกระทรวง ระเบียบ ข้อบังคับ หนังสือสั่งการและมาตรฐานสากลขององค์การสหประชาชาติ ตลอดจนวิธีปฏิบัติของกฎหมายต่างประเทศเปรียบเทียบกับของไทย ในกรณีการใช้ไต่สวน

3. เพื่อศึกษาถึงมาตรการในการรักษาความปลอดภัยในการพิจารณาคดีของศาล ตลอดจนศึกษาถึงอุปสรรคแนวทางแก้ไขในการคุ้มครองสิทธิของจำเลยในปัญหาที่เกิดจากการ ใช้ไต่สวนต่อจำเลยในห้องพิจารณาในการพิจารณาคดี

1.3 สมมติฐานของการศึกษา

จำเลยในคดีอาญาได้รับการรับรองและคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานที่จะได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีคำพิพากษาของศาลอันถึงที่สุดว่าเป็นผู้กระทำความผิด การใช้ไต่สวนต่อจำเลยในห้องพิจารณาคดีเป็นการละเมิดสิทธิของจำเลยที่จะได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์และสิทธิในการต่อสู้คดีของจำเลย เพราะการใช้ไต่สวนนั้นเป็นการปฏิบัติต่อจำเลยเสมือนหนึ่งจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดแล้ว ดังนั้น จึงต้องดำเนินการแก้ไขกฎหมายกำหนดเป็นหลักการไว้ไม่ให้มีการใช้ไต่สวนต่อจำเลยในห้องพิจารณาคดี

1.4 ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาในครั้งนี้จะศึกษาถึงหลักกฎหมายในการปฏิบัติต่อจำเลยระหว่างพิจารณาคดีขณะอยู่ต่อหน้าศาล โดยเฉพาะในส่วนของการใช้ไต่สวนต่อจำเลยในห้องพิจารณาคดีของศาล แต่ไม่ศึกษากรณีการปฏิบัติต่อจำเลยที่อยู่ในความควบคุมของราชทัณฑ์ภายในเรือนจำหรือทัณฑสถาน และไม่ศึกษาถึงกรณีของเด็กหรือเยาวชน ในส่วนเนื้อหานี้ เป็นการศึกษาในเรื่องสิทธิและเสรีภาพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ กฎหมายที่ใช้ปฏิบัติและวิธีปฏิบัติต่อจำเลยระหว่างพิจารณาคดีในห้องพิจารณาคดี ปัญหาและมาตรการต่างๆ หลักขององค์การสหประชาชาติและกฎหมายของต่างประเทศ ตามบทบัญญัติในส่วนของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับ พ.ศ. 2550 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 กฎมาตรฐานขั้นต่ำขององค์การสหประชาชาติ ตลอดจนอนุสัญญา หรือปฏิญญา และกฎหมายต่างประเทศที่เกี่ยวข้อง

1.5 วิธีดำเนินการศึกษา

วิทยานิพนธ์เรื่องการศึกษาการปฏิบัติต่อจำเลยระหว่างพิจารณาคดีศึกษาการใช้ไต่สวนต่อจำเลยในห้องพิจารณาคดี ใช้วิธีการวิจัยทางเอกสาร (Documentary Research) โดยการค้นคว้าจากบทบัญญัติของกฎหมาย กฎ ระเบียบปฏิบัติในปัจจุบัน ประกอบกับหนังสือ ตำรา บทความ วารสารที่เกี่ยวข้องทั้งของประเทศไทยและต่างประเทศ และได้เข้าพบเจ้าหน้าที่ของศาลอาญาและเจ้าหน้าที่ของทางราชทัณฑ์ซึ่งมีความรู้ในทางปฏิบัติและระเบียบที่เกี่ยวข้อง เพื่อทราบข้อมูลและขอเอกสารอันเป็นประโยชน์ในการศึกษา จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้มาทำการสังเคราะห์และจัดรวบรวมเป็นระบบ เพื่อให้ทราบถึงสภาพปัญหา และการศึกษาวิเคราะห์หาข้อสรุปตลอดจนแนวทางในการแก้ไขปัญหาคือ

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงแนวความคิดและหลักกฎหมายในเรื่องสิทธิเสรีภาพ สักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ของจำเลยระหว่างการพิจารณาคดีในห้องพิจารณา และหลักกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการใช้โซ่ตรวนต่อ จำเลยอันจะเป็นประโยชน์ในการปฏิบัติงานของผู้ที่มีอำนาจสั่งให้ใช้โซ่ตรวนต่อจำเลย

2. ทำให้ทราบถึงปัญหาในทางปฏิบัติและในทางกฎหมาย ความแตกต่างและความสอดคล้อง ของหลักกฎหมายของไทย หลักกฎหมายขององค์การสหประชาชาติ และหลักปฏิบัติของ ต่างประเทศในเรื่องการปฏิบัติต่อจำเลยระหว่างการพิจารณาคดีในการใช้โซ่ตรวน และสิทธิของจำเลย ระหว่างพิจารณาคดีในห้องพิจารณา

3. ทำให้ทราบถึงมาตรการรักษาความปลอดภัย และวิธีการรักษาความปลอดภัยในการ พิจารณาคดี

4. ทำให้ทราบถึงแนวทางในการกระตุ้นเตือนให้หน่วยงานของกระบวนการยุติธรรม ไม่ว่าจะเป็น ศาลยุติธรรม หรือหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง ตระหนักถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิ เสรีภาพของจำเลยระหว่างการพิจารณาคดีในห้องพิจารณา ซึ่งควรจะต้องได้รับการปฏิบัติที่เป็นธรรม โดยคำนึงถึงสิทธิเสรีภาพ สักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และการมีอิสระในการต่อสู้คดีที่แท้จริงอย่างเป็น รูปธรรม

5. ทำให้ทราบถึงแนวทางในการแก้ไขปรับปรุงกฎหมาย โดยเฉพาะประมวลกฎหมายวิธี พิจารณาความอาญา ให้มีความชัดเจนและไม่มีช่องว่างในทางกฎหมายและเพื่อเป็นการหามาตรการ ในการปฏิบัติต่อจำเลย ให้เกิดผลแก่จำเลยในทุกคดีเป็นการทั่วไป เพื่อให้เกิดความยุติธรรม ความ เสมอภาคในสังคม และความปรองดองของคนในชาติเกิดผลที่กว้างไกลออกไป